

Kürsi, Arş-ı Azam ve İstivâ ne demektir?

Önceki yazımızda “Allah nerededir” sorusunun cevabını “O, mekândan münezzehtir” hakikatı içinde kalarak vermiştik.

Allah’a bir mekân nispet etmeme, üzerinde ittifak edilen bir konudur. Biraz ihtilâf edilen konu, O’na cihet isnat edilmesidir. 1

İKİNCİ SUAL: Cenab-ı Hak “Arş’in üstünde” değil mi?

CEVAP: Evet, fakat manzum akâid metni Emâlî’deki gibi:

“Allah Arş’in fevkindedir; lâkin,

Temekkûn ve ittisal olmaksızın.”

Buradaki “temekkûn ve ittisalın” Cenab-ı Hak için neden söz konusu olamayacağını tekrar izah etmeyeceğiz.

“Fevkindedir” meselesine gelince: Madem Allah mekânın bir nevi ifadesi olan -üst de dâhil- “şey cihetten münezzehtir.” O takdirde buradaki “fevk” ile kastedilen, bildiğimiz “üst cihet” değil, belki “üstünlük ve hâkimiyet” veya Selefiyye’nin anladığı şekilde, Allah’ın mahiyeti bizce meçhul haberî bir sıfatıdır.

Gerek Selef (Sahabe ve Tabiûn) gerekse sonraki Ehl-i Sünnet kelâmcıları, asla Cenab-ı Hakk’ı mahlûkata benzetme (teşbih ve teccim) hatasına düşmemişler, nasslarda geçen bu “fevk veya ulüvv” gibi haberî sıfatların (vecih/yüz, ayn/göz, yed/el, kadem/ayak vs.) manasını ya O’na havale etmişler veya O’nun münezzehiyetine münasip düşecek şekilde te’vil etmişlerdir.

Zira bütün bu müteşabih âyet ve hadisleri, manası açık olan “muhkemât-ı Kur’âniye” ile çelişmeyecek şekilde kabul veya izah etmek (te’vil) gerekir.

Bu konudaki en “muhkem” prensip ise bellidir: “O’nun (benzeri olmak şöyle dursun) benzeri gibisi (dahî) hiçbir şey yoktur.” 2

Demek “Arş’in fevkinde (ötesinde)” derken bu ifade, bildiğimiz manada bir üst ciheti tayin için değil, belki Cenab-ı Hakk’ı tenzih ve yüceltmek içindir. Yoksa Arş da yaratılmış bir varlık olup âlem/kâinat kavramına dâhildir. Dolayısıyla Arş nesnel bir varlık olarak kabul edilmeli, ancak Cenab-ı Hakk’ın onunla ilişkisi meçhul (bilâkeyf) bırakılmalıdır.

“İSTİVÂ” TARTIŞMASI

Kur’ân-ı Kerîm’de yedi yerde Allah’ın “taht” anlamına gelen Arş’a “istiva ettiği” bildirilmiştir. Gerçi istivâ’nın bir çok anlamı vardır. Ama bunlardan bilhassa “tahta oturup yerleşmek, kaplamak” şeklindeki anlamları, mecaz değil de hakikat manasıyla alınırsa tenzihe uygun düşmez. O yüzden bu haberî sıfat, temsilî bir anlatım olarak kabul edilmiş ve “hükümrânlık” manasına te’vil edilmiştir.

Yine de ulemanın Arş’dan ziyade “istivâyâ” takıldığını ve bu meselede -hâlâ- çok fırtına koparıldığını görüyoruz.

Oysa Arş doğru yorumlansa, ona bağlı olan “istiva” fiili de hallolacağı içindir ki, Üstad Nursî (ra) “istivâ” üzerinde durmak yerine hep “arş” kavramı üzerinde durmuştur. Bu “basîtane” anlatımı ise, avamı tefhim için “temsilât ve kinaye” kabîlinden kabul etmiştir. 3

ARŞLARIN “EN BÜYÜĞÜ” OLAN ARŞ-I A’ZAM

Öncelikle hava veya suyun ve bilhassa suya teşbih edilen esir’in bir nevi arş (vasıta) oluşu 4 ile “daire-i a’zamiyesinin unvanı” 5 olan ve “en büyük arş” anlamına gelen Arş-ı A’zam’ın birbiriyle karıştırılmaması gerektiğinin altını çizelim.

Bunlar, çavuştan mülâzım ve ferik makamına doğru gittikçe yükselip genişleyen etki kabiliyeti misali, gittikçe yükselen semâ mertebelerinde, zirvedeki Arş-ı A’zam’ın (seraskerliğin) şubeleri hükmünde alt arşlardır.

Biz Arş-ı A’zam hakkında -Allahü â’lem diyerek- şu kadarını bilebiliyoruz:

Arş, Nur-u Muhammedî’den (asm) ilk yaratılan varlıklardandır. Nesnelere âleminin başlangıcıdır. İlâhî hükümrânlığın mahall-i zuhûru ve ilk vasıtası, onu taşıyan dört melek ise ikincil vasıtalarlardır. (Haşiye) 6

Arş-ı A’zam, bir mekân kavramı değil, belki boyut kavramıdır. 7 Bâtın ismiyle bakılsa, her şeyin (en içteki veya en arkasındaki) melekûtu gibi algılanır. Ama aslında her şeyi evvel ve âhirinden, zâhir ve bâtınından kuşatacak şekilde “her şeye muhit olan” “a’zam-ı mahlûkattır.” Bu yüzden kendisinde ne zaman, ne de mekân mefhumu olmaz.

Arş’ta bilkuvve halindeki İlâhî emir ve tecellî, mekânı kuşatan Kürsî’de fil haline gelir. 8

KÜRSÎ ÂLEMİNDEN ARŞ’A

Şimdi öyle bir boyut düşünelim ki, en, boy, derinlik gibi bütün boyutlar ile birlikte bütün yönler, yani üst, alt, ön, arka, sağ ve sol onda tek bir düzlem gibi olsun. Bir başka anlatımla, her bir varlığın, her bir cephesi ile beraber içi ve dışı, bu âlemde tek bir boyut halinde bulunsun.

Küçük hamur topunun her bir cüz’üne, güneş ışığının gölgesiz tam vurması ve her milimine direkt tasarrufta bulunması için onu kocaman bir yufkaya çevirdiğimizi farz edelim.

Varlıkların bütün alanları böyle tek bir düzleme açıldığında ne kadar genişler, değil mi? İşte bu âleme, mekânla ilgili bütün nitelikleri kuşatan Kürsî Âlemi diyelim.

Âyetü’l-Kürsî’de: “O’nun Kürsî’si semâları ve yeri kuşatmıştır” buyrulur.

Bitmedi! Mülk âlemlerinden semâvâta yani melekût âlemlerine kadar, mekân kavramına dâhil sayılan ve Kürsî Âleminde bir yufka gibi tek bir boyuta açılmış olan bütün bu varlıkların, bir de her bir zaman dilimi içindeki ayrı varlıkları var.

İşte bütün varlıkların, mekân itibarıyla hem içten, hem de dıştan bütün cephelerine, mazi ve müstakbeldeki bütün hallerini de dâhil ettiğimizde ortaya öyle geniş ve soyut bir boyut daha çıkar ki, bu boyutta artık ne zaman, ne de mekân mefhumu kalmaz. Bu “daire-i a’zamiyenin unvanı” Arş-ı A’zam’dır.

Tam da hadisteki manidar tarifile: “Gökler ve yer Kürsî’nin yanında çöldeki yüzük kadar, Kürsî de Arş’ın yanında çöldeki

bir yüzük kadar olur!" 9

Bediüzzaman farkını ve onun (ra) tarifini şimdi okuyalım: "Arş: Zâhir, Bâtın, Evvel, Âhir isimlerinin halitası" olup bütün mükevvenatın "sağını (geçmişini), solunu (geleceğini), üstünü (zâhirini ve mülk cihetini) ve altını (bâtınını ve melekût cihetlerini) ihata etmiştir." 10

Artık böyle bir dairede, zamandan veya mekândan söz edilebilir mi? Büyüklükten veya küçüklükten, alttan ya da üstten, içten yahut dıştan, öncesinden veya sonrasında bahsedilebilir mi? Bu daire her şeyi, bütün zaman ve mekânı "muhît" olmaz mı?

Zaten daima mükemmele evrilen ve nihayetinde ebedî âhîret âlemlerine dönüşecek olan bu muhteşem kâinata, her yerini birden tasarruf altında tutmadan ve hatta ibtidası ile intihâsını birden kuşatmadan onu yönetme imkânı olur mu? Çok bilmiş, seküler Deist kafa bunu anlar mı?

Âyetlerde geçen "azîm, kerîm, mekîn ve mecîd" özellikleri sebebiyle Vacibü'l-Vücut'a en yakın ve doğrudan ilk tecellîye mazhar, bu boyut olmaz mı? Arş-ı A'zam tabir edilen böyle bir daireyi "kaplamasının" ve "hükmü altına almasının" (istivâ) daha cihetle bir alâkası kalır mı?

Allahım! Bu nasıl bir taht-ı ilim, irade ve kudret! Bu nasıl bir taht-ı tasarruf ve saltanat! Bu ne muhteşem bir ARŞ-I RUBÛBİYET!

Mi'raç dahî, Habîb-i Ekrem'in (asm) böyle bir boyuta geçişi ve bu daireyi müşahedesidir.

İşte "istivâ" tabir edilen bu sırra kâbiliyetli olup bu sır "oturduğu" için Cemâl-i İlâhînin en müşa'şa şekilde görüleceği Cennetin "damı" da yine Arş-ı A'zam olmuştur. 11

ÜÇÜNCÜ SUAL: Allah'ın (cc) haddi, nihayeti, sınırı ve sonu bulunmadığı, hâdis olan bütün varlıklar ise "mahdut" sayıldığı halde, neden istiva fiili yaratılmış bütün varlıklar içinde sadece Arş'a tahsis edildi?

CEVAP: İşte bu tahsisin de bir hikmeti: "Arş-ı Mecîd dışında kalan âlem-i kebîr parçalarında zuhûrat, zılliyet şaibesinden hâlî değildir. Zıllardan herhangi bir zıllın zuhûru ise, hakikatte Yüce Hakk'ın zuhuru olmaz ki, onun için 'istivâ' ibaresi kullanılsın!" 12

DİPNOTLAR:

1) bk. TDV İslâm Ans. "Cihet, Arş, İstivâ, Ulûv" maddeleri.

2) Şûrâ 42/11.

3) bk. 25. Söz, 1. Şu'le, 1. Şuâ, 2. Suret; İ. İ'caz, Bakara 2/23.

4) bk. Hûd 11/7; 28. Lem'a, 20. Nükte.

5) 31. Söz, 2. Esas.

6) HAŞİYE: "Taşıma" mecazen "işlerin yürütülmesi" demektir (bk. Beyzâvî, III, 221) ki, Kün emirlerinin iletilmesi ve temsil edilmesi olarak da yorumlanabilir. (bk. Müslim, "Selâm" 124) "Yoksa Arş-ı A'zam'ı melâikeye tahmil etmek nizam-ı âleme münafidir." (Muhakemat, 1. Makale, 2. Mesele) Kıyametle yeniden yaratılıştaki sayıları sekize çıkarılır. (bk Hâkka 69/17).

7) bk. TDV İslâm Ans. "Arş" md.

8) Bu görüş İ. Arabî ve İ. Şa'rânî (rh)'ye aittir. (bk. TDV İslâm Ans. "Kürsî" md.)

9) bk. Tecrîd-i Sarîh, IX/7; İ. Hibbân, Sahih, II/76.

10) M. Nûriye, Hubab.

11) bk. Tirmizî, Tefsîrü'l-Kur'ân, 58; Nitekim "Arş" lügatte "tavan, dam" anlamına da gelir. Hadiste: "Cennetin tavanı Rahman'ın Arşıdır" buyrulmuştur. (M. Nûriye, Hubab).

12) İ. Rabbânî, Mektûbât, 324. Mektup, Trc. A. AKÇİÇEK.

Abdurrahman Aydın